

Jan, Libor

Úřad lovčího ve 13. a na počátku 14. století

In: Jan, Libor. *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, pp. 192-208

ISBN 8090230490 (Matice moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123161>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Úřad lovčího ve 13. a na počátku 14. století

Většinu území středověké Moravy pokrýval les. Výhradním vlastníkem lesa byl v přemyslovském státě kníže, šlo tedy o knížecí, později královský regál. Na Moravě však byla situace složitější, země byla od poloviny 11. století rozdělena na tři úděly a tak někdy vládli v zemi úředníci, jindy však, v celé zemi nebo jen její části, přímo pražský kníže. Od druhé poloviny 12. století se však situace začínala měnit. Velké kusy zeměpanského lesa¹ se dostávaly nově zakládaným církevním institucím a také příslušníkům nobility. Na knížata či nově na markraběte však zbývalo ještě dost a dost hlubokých hvozďů.

Středověký les skýtal nejen dřevo – cenný materiál, který se využíval na stavbu obydlí a opevnění (v přímořských zemích také lodí), k výrobě jednoduchých strojů, nástrojů i zbraní, a sloužil zároveň jako jediný zdroj tepla a částečně i, v podobě loučí, světla, – ale také zvěř, jež byla vítaným obohacením jídelníčku a objektem lovecké záliby příslušníků vládnoucí vrstvy.² V lesích pracovali také uhlíři – dřevěné uhlí bylo nezbytným

(1) Tvrzení Václava VANĚČKA: *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha 1975³, s. 74, že se v našich zemích ve středověku vůbec nevyvinul lesní, honební a rybolovný regál je naprosto mylné a nepodložené, na což „cudně“ upozornil Antonín VERBÍK: *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově*. Brno 1976, s. 37, pozn. 11, který se spokojil s konstatováním Vaněčkova názoru a podotknutím, že listiny ukazují „náběh k vytvoření regálů“. Četné doklady z pramenů nás přesvědčují, že k vytvoření lesního a loveckého regálu bezpochyby v průběhu 10. až 12. století došlo, to však souvisí s celkovým ekonomickým vývojem českého soustátí, především s původní knížecí držbou veškerého pozemkového fondu. Problém je v tom, že se tyto regály v podstatě v průběhu 13. a 14. století rozpadly, resp. panovník na ně ve většině případů rezignoval; srov. ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034–1198)*. Praha 1997, s. 166; srov. též SAMSONOWICZ, A.: *Uwagi o regale w Polsce piastowskiej*. (Na przykłądzie regale łowieckiego i rybackiego.) *Kwartalnik historyczny* 101, 1994, s. 3–12.

(2) O lese a lovu existuje v evropské historiografii bohatá literatura, z novějších titulů uvedme alespoň: RUBNER, Heinrich: *Untersuchungen zur Forstverfassung des mittelalterlichen Frankreichs*. Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. Beiheft 49. Wiesbaden 1965; HAVINS, P. J. N.: *The forests of England*. London 1976; BECHMANN, Roland: *Des arbres et des hommes. La forêt au moyen âge*. Paris 1984; *Il Bosco nel Medioevo*. Ed. B. Andreolli – M. Montanari. Biblioteca di storia agraria medievale 4. Bologna 1988; *Der Wald in Mittelalter und Renaissance*. Hg. J. Semmler. *Studia Humaniora* 17. Düsseldorf 1991; EPPERLEIN, Siegfried: *Waldnutzung, Waldstreitigkeiten und Waldschutz in Deutschland im hohen Mittelalter*. 2. Hälfte 11. Jahrhundert bis ausgehendes 14. Jahrhundert. Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. Beiheft 109. Stuttgart 1993; *Jagd und höfische Kultur im Mittelalter*. Hg. W. Rösener. Göttingen 1997.

komponentem železářské technologie³ – a brtníci, kteří dodávali základní sladidlo – med a též vosk k výrobě svící – luxusního svítidla, bez nějž se nemohla obejít liturgie. Do lesa vyháněli rolníci na pastvu své vepře a knížeti za to odváděli dávku nazývanou nářez;⁴ suché listí sloužilo jako podestýlka pro chovné kusy. Jejich ženy a děti zde sbíraly lesní plody a houby. Když bylo skutečně nejhůře, plody dubů, žaludy, se nastavovala mouka určená k pečení chleba.⁵

Les byl zároveň rozsáhlým rezervoárem půdy. Na úkor lesů se rozšiřovala obdělávaná plocha – *terra culta* – a panovníkovi – či jinému vlastníku lesa – se tím zvyšovaly příjmy. Existence lesa tak vlastně umožňovala rozvoj kolonizace. Les, především pohraniční, mohl hrát i roli strategickou a v podobě záseků a přesek se stával důležitým fortifikačním prvkem.⁶ Les tedy představoval v časech přemyslovského státu základní bohatství panovníka a z tohoto důvodu býval náležitě chráněn. Užitek, jež skýtal les, výstižně shrnuje listina markraběte Karla pro klášter velehradský z 29. srpna 1334. Markrabě povolil opatovi kácet v zeměpanských lesích ke klášterství přiléhajících a do kláštera přivážet stavební dříví (*ligna ad edificia*), pokud by v klášterních lesích zrovna nebylo k dispozici, a také dřevo na topení (*ligna cremabilia*); z kácení však byla vyňata místa, jimž se říkalo *zásad*. Šlo s největší pravděpodobností o jakési lesní školky, místa, která byla nově vysazována. Jsme zde tak svědky, že les byl cílevědomě obnovován. Poddaní kláštera směli také bezplatně sekát a kácet v těchto lesích pruty, koly, břevna a sochy na opravu stavení (*ut virgas, fustes, stricholczer et statuas, que nebensaul nuncupantur, pro structuris reparandis*) a dále suché dříví na otop (*pro usu ignis ligna arida*). Mohli také v lesích pást svůj dobytek, jak měli zvykem, ovšem tak, aby mohly laně a srny bez újmy vrhnout svá mláďata, mohli žnout trávu a sušit seno na lesních lukách a konečně také chytat zajíce.⁷

Ochranou lesa byli pověřeni knížecí, později královští a markraběcí lesníci.⁸ Prameny 13. a první poloviny 14. století pro ně užívají nejčastěji

(3) Srov. KREPS, Miloš: *Železářství na Žďársku*. Brno 1970, s. 10, 27–28.

(4) ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí*, s. 166.

(5) MACEK, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*. (4) Venkovský lid. Národnostní otázka. Praha 1999, s. 52–53.

(6) Tamtéž, s. 16, 167.

(7) CDM VII, č. 26, s. 19–20; HURT, Rudolf: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I*. Olomouc 1934, s. 74. Listinu potvrdil formou quasikonfirmace 29. srpna 1364 markrabě Jan Jindřich (CDM XV, č. 97).

(8) Stručný přehled zeměpanských lovčích pro 1. polovinu 13. století přináší Václav NOVOTNÝ: *Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*. České dějiny I 3. Praha

označení *venatores* či *forestarii*, přičemž často neopomenou uvést české ekvivalenty těchto latinských slov: *venatores, qui vulgo lowci dicuntur; nostro officiali, qui lowchi vulgariter appellatur; a nullo forestariorum nostrorum, qui vulgariter louchi vel haini dicuntur; forestario, quod vulgariter sonat lowci*.⁹ Ve staré češtině se tedy zeměpanským ochráncům lesa a zvěře říkalo nejčastěji lovčí, příp. hajní. Termín lovčí (lovec) pak lze chápat v jazykové rovině přímo jako staročeský protějšek latinského *venator* (*venatio* = lov) a termín hajný jako protějšek k latinskému *forestarius* (*foresta* = les), když stará čeština neměla z našeho pohledu přesnější označení pro lesníka. Ve významové či lépe řečeno praktické rovině ovšem nebránilo skladatelům listin nic v položení rovnítka mezi latinský termín *forestarius* a český termín *lovčí*.

Lovčích ovšem působila na středověké Moravě celá řada a to nejen na různé územní, ale také hierarchické úrovni. Tak se ve falzu ze 13. století, které se hlásí k datu 22. února 1203 a jménu Vladislava Jindřicha, objevují vedle sebe *magister venatorum, summus venator* a k tomu další *venatores*.¹⁰ V roce 1232 to jsou dva *venatores Olomucenses*,¹¹ o rok později se další muž označuje mezi olomouckými úředníky jako *magister venatorum*,¹² v roce 1234 vystupují mezi moravskými šlechtickými svědky vedle sebe dva s titulem *magister venatorum* a jeden jako *venator*.¹³ Roku 1239 přibude *magister venatorum Brunensis*¹⁴ a roku následujícího jsou mezi moravskými svědky listiny markraběte Přemysla jmenováni *venator, prefectus super venatores, venator curialis* a k tomu zřejmě nešlechtičtí *simplices venatores*.¹⁵ Konečně v letech 1261 a 1265 se objeví titul *forestarius Morauiie*¹⁶ a v roce 1306 dokonce *custos silvarum per Boemiam et Morauiam*.¹⁷ Markrabě Karel IV. ustanovuje 23. dubna 1341 dva šlechtice *generales magistros venacionum et venatorum nostrorum per terram nostram Mo-*

1928, s. 860–861; přehled pro celé období viz v HORNA, Richard: *K dějinám moravských úředníků. Část I. Dvorní úředníci moravští do r. 1411. Práce ze semináře českého práva na Karlově universitě v Praze č. 5. Praha 1922, s. 43–45.*

(9) CDB II, č. 352; CDB IV-1, č. 10, 188, 287.

(10) CDB II, č. 356.

(11) CDB III-1, č. 25.

(12) CDB III-1, č. 50, 53.

(13) CDB III-1, č. 87.

(14) CDB III-2, č. 204.

(15) CDB III-2, č. 214.

(16) CDB V-1, č. 295, 457.

(17) CDM V, č. 191.

rauiam a uděluje jim *officium venacionis, quod vulgariter lowtzhye dicitur*.¹⁸ Již v roce 1276 se objevuje *forestarius regis de Vsow*.¹⁹ Bývalý moravský podkomoří Albert ze Zdounek pak vzpomíná v letech 1320 a 1321 ve svých svědectvích na doby, kdy držel královský hrad Buchlov a byl z pověření krále *magister siluarum regiarum*, resp. *forestarius siluarum Greczne et siluarum super Morauam*.²⁰

Zdá se, že tuto zdánlivě neprostopnou změť údajů lze vyřešit následovně: na Moravě až do přelomu 12. a 13. století fungoval úřední systém, jehož relikty ve správní rovině přežily v podstatě až do 14. století.²¹ V rámci každého úředu se vytvořil úřad (*beneficium forestarii*),²² jehož nositel nesl titul *magister venatorum* a byl nadřazeným běžných lesníků na území toho kterého úředu. V době, kdy na Moravě fungoval samostatný markraběcí dvůr, tj. za Vladislava Jindřicha do roku 1222 a poté za markraběte Přemysla do roku 1239 byla zřízena navíc zřejmě také funkce dvorského lovčího (*venator curialis, summus venator*). Tak se ve svědectvích řadách listin vyskytuje vedle sebe více mužů zřetelně šlechtického původu se stejnými nebo podobnými tituly a je jen velmi obtížné rozhodnout, kterému úředu resp. úřadu patří ten který nositel titulu, pokud není přesněji označen např. *Olomucensis* nebo *Brutensis*. Osoby bývaly v úřadech dost často střídány (podobně jako soudobí purkrabí či komorníci) a nelze vyloučit, že někdy býval úřad svěřován dvěma osobám, např. otci se synem či dvěma bratřím.²³ To pak orientaci ještě ztěžuje.

(18) CDM VII, č. 316.

(19) CDB V-2, č. 818.

(20) CDM VI, č. 162, 167.

(21) Srov. JAN, Libor: *Vznik moravských provincií*. In: *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali Prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*. Brno 1999, s. 227–241.

(22) CDB III-1, č. 73.

(23) Ve falzu z 13. století a datem 22. února 1203 (CDB II, č. 356) jsou vedle sebe uvedeni *magister venatorum* Slavata a *summus venator* Blud se synem Spititou. V roce 1232 jsou však Slavata a Spitata označeni jako *venatores Olomucenses* (CDB III-1, č. 25). Pokud uvěříme falzu, pak by to ukazovalo, že Spitata se stal po svém otci dvorským lovčím. Spitata i Slavata jsou ve stejném roce jmenováni mezi olomouckými *castellani* (CDB III-1, č. 29). V roce 1233 se však jmenuje dvakrát jako *magister venatorum* Bohuslav – nejspíše jde o Olomouc (CDB III-1, č. 50, 53), v roce 1234 přichází *magister venatorum* Ranožir (podle pořadí svědků snad znojenský), se stejným titulem Věcen (snad brněnský) a jako *venator* Rim (CDB III-1, č. 87). Rim je pak roku 1238 *magister venatorum* v Brně (CDB III-2, č. 204), ve stejném roce se však objevují s titulem *magister venatorum* bez místa určení Beneda (CDB III-1, č. 179) a Zdislav, syn Mutinův (CDB III-2, č. 194). Sféru jejich působení lze určit jen obtížně, Beneda je pravděpodobně hlavním lovčím v Olomouci. To snad vyplývá i z listiny vydané markrabětem Přemyslem před 16. říjnem 1239 ve prospěch Bludova syna Viktora (CDB III-

Od roku 1238 do roku 1256 se jako *magister venatorum* (zároveň však také *forestarius*, *venator*, *lowchi* – všechna čtyři označení jsou uváděna promiscue) připomíná častěji Beneda²⁴ a podle souvislosti lze za jeho sídlo považovat Olomouc. Společně s ním se 2. ledna 1255 objeví *venator* Ludslav,²⁵ který je jednoznačně zařazen mezi *Brunnenses*, tedy brněnské beneficiáře, když Beneda patří mezi *Olomucenses*. Zanedlouho Beneda z pramenů mizí (naposledy se připomíná 16. července 1256)²⁶ a v průběhu let 1261–1266 vystupuje mezi olomouckými úředníky Ludslav, který se označuje nejen jako *magister venatorum*, ale též jako *forestarius Morauie*.²⁷ Zdá se, že v této době došlo opravdu k nějaké úpravě poměrů správy zeměpanského lesního majetku v zemi a začal se profilovat úřad nejvyššího lovčího jako vedoucího celého aparátu markraběcích lovčích a lesníků.

Tento aparát byl však strukturovaný zřejmě bohatěji, než by se mohlo po předchozím výkladu zdát, a navíc – tak jako spousta věcí ve středověku – poněkud nepravidelně. Tomu by zřejmě napovídala existence hradeckého prefekta lovčích Vrše v roce 1239²⁸ i dalších osob stejné kategorie, které spravovaly určitá, víceméně ucelená území významných hvozdů. Sem zřejmě patřil roku 1276 *forestarius regis* z Úsova Vlček²⁹ a na přelomu 13. a 14. století správce královských lesů řečených Grecné a lesů za řekou Moravou Albert ze Zdounek.³⁰ Je zřejmé, že tito urození lesní správcové měli zase své podřízené lesníky, není však jisté, zda podléhali nějakému vrchnímu lovčímu nebo působili víceméně autonomně. Albert ze Zdounek navíc býval v některých letech zároveň podkomořím celé země.³¹ V jeho době, roku 1306, takového nejvyššího správce lesů známe, byl jím Raimund z Lichtenburka, a jeho pravomoc se rozprostírala nejen

2, č. 214). Spitata je zde *venator curialis*, což by potvrzovalo jeho funkci dvorského lovčího, Beneda označený jednoduše jako *venator* by byl olomouckým lovčím a prefekt nad lovčimi (*prefectus super venatores*) Vrš byl nejspíše představeným loveckého aparátu na hradě Hradci (nad Moravicí), který je zde také zmiňován; jeho předchůdcem byl nejspíše v roce 1224 *venator* Prosimír (CDB II, č. 265).

(24) CDB III-1, č. 179; CDB III-2, č. 214; CDB IV-1, č. 211, 286, 287; CDB V-1, č. 37, 38, 50, 62, 84.

(25) CDB V-1, č. 38.

(26) CDB V-1, č. 84.

(27) CDB V-1, č. 295, 392, 457, 472.

(28) Srov. pozn. 20.

(29) CDB V-2, č. 818.

(30) CDM VI, č. 162, 167.

(31) Srov. JAN, Libor: *Moravští podkomoři v době Václava II.* ČČH 95, 1997, s. 339–343.

nad lesy na Moravě, ale také v Čechách (*custos siluarum per Bohemiam et Moraviam*). Z jeho ochranné listiny pro klášter velehradský navíc plyne, že měl ve svém úřadu předchůdce a tím byl jeho strýc *Stenko de Moybeuerik*, nejspíše některý z jeho lichtenburských příbuzných; Raimunda o celé záležitosti informoval a zároveň spolupečetil jeho písemnost.³² Jelikož Raimund v listině ochraňoval klášterní lesy, jež sousedily a kdysi také souvisely s královskými lesy buchlovskými, jež spravoval snad stále ještě Albert ze Zdounek, a zakazoval *omnibus nobis subditis in dicto officio*, tedy svým podřízeným v úřadu, aby do těchto klášterních lesů vstupovali, lze předpokládat, že v případě Raimunda a Alberta šlo o vztah nadřízeného s podřízeným.

Bertolda z Lipé a jeho švagra Jana z Klingenbergu ustanovil markrabě Karel 23. dubna 1341 nejvyššími lovčími na Moravě, aniž mu nějak vadilo, že Bertold v té době náležel duchovnímu stavu – byl vyšehradským proboštem.³³ Karel zároveň určitým způsobem ve své listině instruuje oba úředníky, jak mají postupovat a ochraňovat jeho práva. Lovčí mají zabraňovat lovení, jež náleží panovníkovi (*prohibendum venaciones nobis competentem*); zde se vlastně ozývá zdůraznění práva lovu jako práva regálního. Markrabě dále zakazuje všem chytat jeleny, daňky, srnce, kance a jakoukoli další zvěř jak v lesích soukromých, tak královských, do tenat (*suis tensis capiant retibus*)³⁴ pod pokutou deseti hřiven stříbra. Koho by lovčí dopadli při takovém způsobu lovu, mají mu zabavit tenata a přimout od něj zástavu v hodnotě deseti pokutních hřiven. Stejným trestem mají být postiženi i ti, kteří sice nebudou přistiženi při činu, budou však usvědčeni řádnými svědectvími. V tom mají být lovčím nápomocni další zemští úředníci (komorník, cůdař, beneficiáři obecně, provinciální soudci a purkrabí).³⁵

(32) CDM VI, č. 191. Nejnověji jej Miloslav SOVADINA: *Rok vlády Václava III.* In: Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka. Sborník příspěvků. Brno 2000, s. 164–165, pozn. 10, identifikuje jako Čenka z Ojvína, který se připomíná 17. února 1290 jako *Ztenco de Moibin* (RBM II, č. 1492).

(33) CDM VII, č. 316. Srov. BRUNNER, Heinrich: *Die Herren von Lippe*. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 13, 1909, s. 205.

(34) *Retia*, *tenata*, byly desítky metrů dlouhé a poměrně vysoké sítě, do nichž se pomocí loveckých psů vhněla vysoká zvěř, aby se pak, zamotána do ok tenete, usmrtila loveckým oštěpem nebo tesákem. Tzv. vláčení tenat – jejich přeprava – a stavění pomocí kolů (soch) – patřilo ke starým povinnostem knížecích poddaných; srov. CDB III, č. 73 (Praha, 18. června 1234): ... *a retibus ad venationem ducendis* ...; CDB III, č. 195 (Praha, 6. srpna 1238): ... *zwod, hlawa, tenetne*, ...; dále CDB V-1, č. 195, 212 (Starý Hrádek, před 10. březnem 1260): ... *ne alicui beneficiario nostro seu magistro venatorum pro ducendis retibus sint astricti* ...; č. 372.

(35) Srov. HORNA, R.: *K dějinám moravských úředníků*, s. 43.

Snad nejzajímavěji se vyvíjela situace kolem lesů pohoří Chřiby – zároveň lze o ní nalézt nejvíce zpráv. Šlo pravděpodobně o nejvýznamnější, velmi starý královský lovecký hvozď na Moravě, který byl navíc obklopen starou sídelní oblastí. Těmto lesům se v letech 1315 a 1321 říká *Grecz*, resp. *Greczne*,³⁶ aniž je příliš zřejmá etymologie tohoto slova, kdežto v letech 1520–1555 se hovoří o *horách Hřiběcích, k Buchlovu příslušejících*.³⁷ Jazykově lze ovšem termín z poloviny 16. století odvodit od slova „hřbet“, nikoli „hřibě“, jak možná svedla vnější podobnost obou slov i tehdejšího písaře. Se slovem „hřbet“ pak může souviset i zřejmě nečeským diktátorem listin z první poloviny 14. století zkomolené slovo *Greczne*. Samo slovo *grecz* bývá ovšem obvyklou středověkou německou podobou českého slova „hradec“, pak bychom ovšem museli předpokládat, že existovalo označení „hradecké (hradské) lesy“ a německý diktátor přeložil české slovo. Tato možnost se však zdá méně pravděpodobnou, protože pak by vedle sebe musely existovat dva české, odlišné názvy pro jedno pohoří – jeden odvozený od slova „hřbet“ a druhý odvozený od slova „hrad(ec)“.³⁸

Jisté však je, že někdy kolem poloviny 13. století, ne-li již o něco dříve, začal panovník stavět na jednom osamělejších, dosti vysokém vrchu Chřibů hrad Buchlov, jenž se měl stát správním centrem celého hvozdu.³⁹ Obvykle se uvádí, že v historických pramenech se hrad objevuje poprvé až 19. května 1300 v přídomku jistého Protivy (*de Buchlow*).⁴⁰ Uvažuje se sice, že mohl být královským purkrabím na tomto hradě,⁴¹ mezi šlechtickými svědky listiny Velislava z Ořechova je však uveden až jako poslední. Buchlovský purkrabí byl jistě natolik významným úředníkem, že by stálo za to uvést jej na přednějším místě a s řádným titulem. Navíc existuje o rok starší svědectví, kdy se mezi svědky listiny Gertrudy z Deblína z 1. čer-

(36) CDM VI, č. 88 (listina krále Jana pro klášter velehradský z 2. března 1315): *in silua ipsius monasterii circa Buchlowicz, que wlgariter Grecz dicitur*; CDM VI, č. 177 (listina Alberta ze Zdounek pro klášter velehradský z 5. února 1321): *quod cum essemus forestarius siluarum Greczne et siluarum super Morauam*.

(37) ZDO II, s. 213, 357, 406.

(38) Srov. HURT, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera*, s. 12–13. Hurt sám odvozuje jméno *Creczen* od slova „hrad“ a předpokládá, že se udrželo v podobě „Hřičsko“ a „Hřičtěk“ jako název pro část buchlovských lesů až do 17. století, což se ale nezdá zcela pravděpodobným.

(39) Nejnověji PLAČEK, Miroslav: *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1996, s. 108–111.

(40) CDM V, č. 117.

(41) Např. PLAČEK, M.: *Hrady a zámky*, s. 109; *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Jižní Morava*. Praha 1981, s. 66; VERBÍK, A.: *Černé knihy*, s. 11; POKLUDA, Zdeněk: *Hrad Buchlov za vlády zástavních pánů*. Slovácko 33/34, 1999/1992, s. 55–73.

vence 1299 objevuje *dominus Albertus de Buclaw, camerarius Moraviae*,⁴² tedy moravský podkomoří, nám již dosti známý Albert ze Zdounek. Sám Albert pak říká v roce 1320, že osobně předal velehradským cisterciákům rybolov u Kostelan, který sám před tím byl držel u hradu Buchlova po dvacet čtyři let, když jej řeholníkům věnoval panovník jako náhradu za škody utrpěné pobytem královského dvora v klášteře.⁴³ Obvňování klášteřa rybolovem je známo na den přesně. Stalo se tak na Velehradě 29. července 1301.⁴⁴ To znamená, že Albert držel hrad Buchlov někdy od roku 1277, tedy ještě od doby Přemysla Otakara II. Funkce královského purkrabího byla zřejmě spojena s úřadem vrchního lovčího v celém hvozdu a Albert nadto ještě v letech 1297–1300 a 1301 zastával významný a výnosný úřad královského podkomořího na Moravě. Do něj jej jistě přivedla právě úspěšná správa hvozdu. Zmiňovaný Protiva z Buchlova roku 1300 pak mohl být nějakým podřízeným úředníkem Albertovým (nižším lovčím, podpurkrabím atd.)⁴⁵

Samotný hvozď byl původně rozsáhlý a jeho hranice se táhla od Kyjova směrem na východ až k řece Moravě u Polešovic, pak stoupala společně s řekou na sever, k Napajedlům. Odtud na druhou stranu Chřib k vesnici Lubné a potom po obvodu pohoří zabírající původně také Zdounky, Střílky a Koryčany zpět ke Kyjovu, před nímž do obvodu patřil ještě Kos-

(42) JAN, L.: *Neznámá listina na deblínské panství*. ČMM 114, 1995, s. 23; stov TÝŽ: *Moravští podkomoří*, s. 339–343.

(43) CDM VI, č. 162.

(44) CDM V, č. 123.

(45) Je třeba připomenout, že v roce 1321 se hrad Buchlov nazývá latinsky *castrum Buchlawicz*, tedy hrad Buchlovice (CDM VI, č. 177), což ukazuje, že se pro hrad mohlo užívat obou jmen a že hrad se jmenoval podle osady pod ním, nikoli naopak. Pak ale také bratři Ondřej a Jeroným *de Bvchlawiz* uváděni jako svědci již v letech 1270 a 1278 a dále Jarohněv (nejspíše jde o předchozího Jeronýma) *de Buchlowicz* (CDB V-2, č. 606, 875; CDM IV, č. 253), který se ovšem v roce 1287 tituluje jako *dominus*, mohou mít přímou souvislost s Buchlovem. K tomuto rodu patřil také Protiva z roku 1300. I později se vyskytují členové této šlechtické rodiny, která někdy užívala predikát podle Buchlovic, jindy podle Buchlova. V roce 1324 je to Protiva z Buchlovic s bratřími Jeronýmem a Slaviborem, v roce 1333 bratři Protivoj (Protiva) a Slavibor z Buchlovic, jenž se vzpomíná také roku 1344. V letech 1368–1398 Jeroným, který se střídavě píše podle Buchlova i Buchlovic a jeho bratranec Jaroslav z Buchlovic roku 1386 (CDM VI, č. 261, 455; CDM VII, č. 551; CDM IX, č. 37, 140; CDM XV, č. 131, 269, 379). Roku 1356 se připomíná také Havel Jeroňovic z Buchlova, zřejmě další příslušník rodu (*Die ältesten Belehnungs- und Lehensgerichtsbücher des Bisthums Olmütz*. Hg. von Karl Lechner. Brünn 1902, II, s. 13). Vše lze nejlépe vysvětlit tak, že tato rodina sídlila v tvrzi či dvorci v Buchlovicích a její členové tradičně drželi některé úřady a službu na hradě Buchlově a podle obou míst se také psávali. Některé z jejich členů lze nalézt také v zápisech zemských desk – stov. rejstřík.

telec.⁴⁶ Původní hvozdu, který zřejmě na konci 12. století ještě náležel nedělitelně panovníkovi, se začal od počátku 13. století zmenšovat, i když se nikdy zcela nerozpadl a zůstal zachován alespoň v „jaderné“ podobě buchlovského panství. Od hvozdu se odlouply okrajové oblasti – již kolem poloviny 13. století vybudoval Smil ze Střilek, bratr Bočka z Perneggu a Kuna z Kunštátu, na severozápadním okraji hrad Střilky, na počátku 14. století přibyl jižněji další šlechtický hrad Cimburk. Podobně došlo k oddělování dalších částí na severním a naopak též jižním okraji. Ilustrativní přehled rozsahu hvozdu podávají mýta, jejichž lokalizace je zachycena ve smlouvě z roku 1544. Mýto, jež přináleželo k hradu Buchlovu, se vybíralo – ve směru od západu na východ spodním okrajem hvozdu – v Mouchnicích, Koryčanech, ve Stříbrnicích, u hradu Buchlova, v Buchlovicích, u velehradského kláštera a přední brány Starého Města. Mýta měli platit ti, „což přes hory jedou aneb jdou, jakž sou ta mejta od starodávna vyměřena a vysazena“.⁴⁷ Lze souhlasit s A. Verbíkem, že zřízení mýt je starou záležitostí sahající do dob celistvosti hvozdu, kdy ještě neexistoval velehradský klášter a město Hradiště.⁴⁸ V průběhu doby však docházelo k úpravě mýt. Tak ještě roku 1464 se mýto vybíralo i mezi Sušicemi a Kudlovicemi, které leží severně od Uherského Hradiště a původně patřily také ke hvozdu.⁴⁹ Nově jistě přibýlo mýto buchlovské, když byl dostavěn hrad. Tato mýta zřejmě mají analogii v tzv. cestném, které vybírali lovci při průjezdu královskými lesy též v Čechách a od něhož bývaly osvobozeny některé kláštery a kapituly královského založení.⁵⁰

Nejnámějším zásahem do podoby hvozdu bylo založení velehradského kláštera v mělkém údolí potoka Salašky na východním úpatí chřibských lesů. Ve známé velké imunitní listině Přemysla Otakara II. z 27. listopadu 1228 se výslovně uvádí, že královští lesníci a psovodi (*venatores nostri vel caniductores*) nesmějí bez svolení opata a bratří v klášteře a jeho vsích vyžadovat nocleh a vůbec jej nějak obtěžovat. Zároveň je připojen popis hranic klášterního újezdu, které jej, což je důležité, oddělují od ze-

(46) Srov. *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově*. K vydání připravil Antonín Verbík ve spolupráci s Rudolfem Hurtem. Brno 1970, s. 11, a VERBÍK, A.: *Černé knihy*, s. 13–14.

(47) ZDO II, s. 337.

(48) Srov. *Černé knihy*, s. 11, a VERBÍK, A.: *Černé knihy*, s. 14.

(49) KP IV, s. 355, 358, 367, 381; srov. HURT, Rudolf a kol.: *Kyjevsko. Vlastivěda moravská*. Brno – Hodonín 1970, s. 84.

(50) Např. CDB III-1, č. 73 (Praha, 18. června 1234): *Super omne id, quod dicitur ceztne pertinens ad beneficium forestarii ...*; CDB IV-1, č. 10 (Praha, 1241): *ut nullam penitus iusticiam sive exactionum et, quod cyeztne vulgariter dicitur, sive estimali sive hyemali tempore nostro officiali, qui lowchy vulgariter appellatur, ut prius consueverant, persolvant, nec ipse venator sive lowchy ab eis exigere aliquid nomine sui officii, ut prius faciebat...*

měpanského lesa.⁵¹ Tuto hranici tvořila na severu říčka Peška (dnes spojená s Jankovickým potokem až k jeho ústí do řeky Moravy). Západní hranice probíhala od kamene nazývaného *kralow stol* na horu zvanou Skála (nověji Bradlo) a od ní kolem lesa u vsi Újezda (dnes Újezdce) a Polešovic na ostrov u Nedakonic v řece Moravě.⁵² Před touto hranicí a ve všech lesích, jež klášter vůbec získal na Moravě, jakož i ve vodách měl mít svobodnou moc a v pastvách, rybářství i lovu neměl být nikým, ani žádným z lovčích, obtěžován.

Jak již u podobného, poměrně rozsáhlého lesního a vodního majetku bývá, klášter se srážel v užívání lesů se svými sousedy, ať již to byl buchlovský purkrabí a jeho lovčí, sousední nově založené město Uherské Hradiště nebo další urozenci v okolí.⁵³ Hranice královského a klášterského lesa popisuje ve svém svědectví z 5. února 1321 Albert ze Zdounek, který přímo říká, že v době, když byl královským lovčím lesů Grečné a lesů nad Moravou a držel hrad Buchlov, vyznačil na základě králova příkazu tyto meze položením mnoha hraničních znamení. Znovu vytyčil podle královských privilegií hranice velehradského újezdu, jejichž průběh je vylíčen v zásadě stejnými slovy jako v imunitě z roku 1228, a dále vyznačil záseky do stromů, jež byly nyní již uschlé (*inseccione arborum, vsque hodie perdurantes*), další hranice mezi Polešovicemi, Nedakonicemi a Uherským Ostrohem, a mezi lesy náležejícími ke Kostelanům, Uherským Ostrohem a Kunovicemi. Dále dosvědčil, že klášter má lesy a rybolovy u Starého Města, Jarošova, Kněžpole, Babic a Nového dvora. Ve všech jmenovaných lesích, jak vyplývá podle Alberta z královských privilegií, může klášter svobodně a bez překážek lovit a rybařit. Pak znovu připomíná, že král za svého pobytu, když posílal syna do Uher, dal jako rekompenzaci klášteru rybolov u Kostelan, jež proti právu v roce 1321 okupoval Zdeslav ze Šternberka.⁵⁴

V zápisu do zemských desk z roku 1544, jímž postoupili bratři ze Žerotína buchlovské panství Janu Ždánskému ze Zástřizl, převáděli i „s lovčími v Stříbrnicích a s tím právem, v kterémž ti lovčí k hradu Buchlovu od starodávna vysazení sou a s tím soudem lantgerychtem a právem krevním, což oni souditi mají“. Dále jsou vyjmenovány lokality, na něž se

(51) CDB II, č. 321: *Mete autem circuitus Welegrade infra subscripta intersignia locorum protenduntur: scilicet rivulus Pezhka, qui fluit ad septentrionem; ad occidentem lapis, qui dicitur kralow stol, dehinc mons, qui nominatur Zhcala; postmodum ambiens silvam Vgezdz et Polisowizh, et sic per insulam tendens in Morauam.*

(52) Srov. HURT, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera*, s. 49–50.

(53) Srov. tamtéž, s. 73–77.

(54) CDM VI, č. 177.

buchlovské krevní – vlastně obvykleji: hrdelní – právo vztahovalo.⁵⁵ O loveckém hrdelním právu na hradě Buchově se toho napsalo poměrně dost a vcelku lze souhlasit s názory, které jeho počátek kladou přibližně do poloviny 13. století, kdy dostal purkrabí nově vzniklého hradu (a zároveň vrchní lovčí ve hvozdu) od panovníka výkon hrdelního regálu, tedy povinnost stíhat a soudit *ex officio* na území hvozdu hrdelní skutky – v první řadě proti panovníkovu lesnímu majetku a bezpečí jeho služebníků, současně s tím však zřejmě veškeré těžké trestní činy, jež se na vytčeném území udály.⁵⁶ Tento výkon náležel již na přelomu 12. a 13. století knížecím vilikům v centrech moravských údělů a poté vznikajících provinciích. Vilikům se asi od poloviny 13. století začalo říkat také provinciální rychtáři (*iudices provinciales*), v této době výkon hrdelního soudnictví přebírají v rámci svých okrsků také purkrabí některých nově vznikajících kamenných královských hradů, jako byly např. Vevří či Brumov.⁵⁷ Takový soud, jemuž předsedal vilik (provinciální rychtář) nebo purkrabí, se nazýval latinsky *iudicium provinciale* a německy *lantgericht*. Již od 13. století však získávají práva výkonu hrdelního soudnictví i královská města (též pro své nejbližší okolí) a mnohé církevní i světské vrchnosti; tak se postupně omezuje působnost provinciálních rychtářů, až jejich úřad někdy na přelomu 14. a 15. století zaniká. Purkrabí některých královských hradů si však výkon tohoto soudnictví udržují a zůstává následně i zástavním držitelům a posléze i alodním vlastníkům. To je, konec konců, případ Buchlova. Ve vlastním procesu se čím dál tím více již ve 13. století uplatňovalo na úkor starého zemského městské právo, až nakonec zcela převládlo. Případ loveckého soudu na Buchlově je však poněkud atypický.

Podle statut Konráda Oty měli být přísedícími soudu vilikova rytíři, pravděpodobně ve služebním postavení.⁵⁸ Tento zvyk se nejspíše ucho-

(55) ZDO II, s. 336-337; VERBÍK, A.: *Černé knihy*, s. 261-262.

(56) Z literatury připomeňme D' ELVERT, Christian: *Das Buchlauer Jagd- (Blut-) Gericht*. Notizenblatt der historisch-statistischen Section 1858, s. 46-48; BRANDL, Vincenc: *Právo lovecké na Buchlově*. ČMM 12, 1880, s. 21-43; KUČÍK, A.: *Výsledky a tresty zločinců podle „Černých knih“ loveckého práva na hradě Buchlově 1562-1751*. VVM 2, 1947, s. 161-178; ZAORAL, Prokop: *„Lovecké čili krevní právo“ ve světle buchlovských urbářů*. Slovácko 8-9, 1966-1967. Uherské Hradiště 1968, s. 133-139; *Černé knihy práva loveckého*, s. 7-25, a již připomínané *Černé knihy* a VERBÍK, A.: *Černé knihy*.

(57) CDM V, č. 11; srov. JAN, L.: *Soudy, úřady a Morava ve 13. století*. Několik kapitol z dějin správy země, zemského soudnictví a panovnické komory. Brno 1999 (netištěná disertační práce na FF MU).

(58) K celé problematice vývoje soudnictví na středověké Moravě srov. kapitolu Zemské soudnictví ve 13. století.

val i u soudů královských purkrabích. V loveckém hvozdu hráli roli takových královských služebníků prostí, avšak původně osobně svobodní lovčí. Proto se dvanáct stříbrnických lovců v čele se svým starostou stalo přisedicemi hrdelního soudu na Buchlově, jemuž předsedal zdejší purkrabí (zároveň i hlava lesnického aparátu).⁵⁹ Zde lze vyslovit nesouhlas s domněnkou, že v počátku byla kompetence soudu jen úzká a vztahovala se v zásadě jen na lovecký regál, jehož porušení bylo charakterizováno lesním pychem.⁶⁰ Soud se nenazýval loveckým proto, že původně soudil pouze „lovecké“ trestní skutky, nýbrž proto, že soudili lovci na teritoriu loveckého hvozdu, který měl, moderně řečeno, „zvláštní status“. To ostatně dokazuje i územní kompetence soudu v roce 1544 – není sice již tak rozsáhlá (jde o samotné Stříbrnice, Buchlovice, Žeravice, Kostelec, Žádovice, Moravany, Moštěnice, Vřesovice, Labuty, Osvětimany, Hýsly, Skalka, Ježov, Domanín, Vážany, Újezdec, Medlovice, Tučapy, Polešovice, Boršice, Zlechov, Tupesy, Břestek, Lhotka, Zlámanka, Roštín, Babice, Traplice a Jalubí) – krom Roština chybějí lokality na severu a severozápadě, které dříve byly bezpochyby součástí hvozdu a staly se centry nebo díly nově vzniklých šlechtických panství a tam vykonávala hrdelní pravomoc vrchnost, stále však pod ni spadá řada vsí velehradského kláštera, olomouckého biskupství a dalších menších vrchností na jihu a jihovýchodě.⁶¹ Je jisté, že přibližně od poloviny 13. století byl hvozd umenšován a tím pádem i jeho soudní okrsek.⁶² Velehradské vesnice však (Babice, Boršice, Domanín, Jalubí, Polešovice, Traplice, Tučapy, Tupesy, Vážany, Zlechov), podobně jako biskupské (Žádovice, Kostelec, Skalka),

(59) Zdá se být skutečně pravděpodobným, že původně měli severní část hvozdu na starostí lovci z Lubné (8 km jižně od Kroměříže), připomínani i se svým starostou společně se stříbrnickými v roce 1489 a poté i v urbáři napajedelského panství z roku 1603, kdy jich bylo šest, což snad byl původní počet. Nic ale nespovídá pro to, že by lubenští lovci někdy působili také v roli přisedicích buchlovského hrdelního soudu, což jim ostatně žádný z autorů nepřisuzoval; srov. NOVOTNÝ, J.: *Mani, púhončt a lovcí*. (K právní a sociální diferenciaci moravské feudální společnosti). Časopis Matice moravské 76, 1957, s. 15; VERBÍK, A.: *Černé knihy*, s. 13, a *Černé knihy*, s. 11–12.

(60) Srov. *tamtéž*, s. 10, 12; též HURT, R. a kol.: *Kyjovsko*, s. 83–84.

(61) Srov. ZAORAL, P.: „*Lovecké čili krevní právo*“, s. 134–135; HURT, R. a kol.: *Kyjovsko*, s. 84; VERBÍK, A.: *Černé knihy*, s. 14–16.

(62) Roku 1422 patřily k panství hradu Buchlova ještě Stříbrnice, Sušice, Kudlovice, Kostelany, Vrbka, Lubná, zaniklá Kopa, Újezd a díl zaniklých Unětic (k územnímu vývoji panství v 15. století srov. Pokluda, Z.: *Hrad Buchlov*, s. 56, 61, 63). V roce 1544 k vlastnímu buchlovskému panství náležely krom hradu různých práv jen dvě vesnice, Buchlovice a Stříbrnice. Do roku 1551 však přibýly Medlovice, Osvětimany, Břestek a Moravany (ZDO II, s. 365–366, 372–373).

jeho součástí zůstaly. Důvodem mohla být jen stěží skutečnost, že klášter byl panovnickým založením,⁶³ vždyť velehradským cisterciákům udělil markrabě Karel 27. března 1338 plnou hrdelní pravomoc na všech jejich statcích. Zároveň varoval všechny, kdož by cokoli požadovali z titulu „ochrany“ (*nomen vel ius advocacie*) klášterních statků a poškozovali lesní a honební práva ústavu. Důrazně také napomenul zemské úředníky a zvláště purkrabiho na Buchlově, aby klášter ničím neobtěžovali.⁶⁴ Samotný fakt, že tradice byla zřejmě silnější než toto nařízení a klášteru se ji nepodařilo – a možná to v případě hrdelního soudu ani nechtěl – zlomit, ukazuje ještě urbář z roku 1611, podle nějž buchlovskému pánu patřil nejenom tzv. krevní plat (pokuta za prolitou krev) na celém území podléhajícím loveckému soudu, na tzv. krevních gruntech, ale také právo honitby, jež měla být provozována „bez všelijaký překážky vrchnosti těch osad“.⁶⁵ To vše ukazuje na velkou sílu i setrvačnost regálních práv v oblasti královského – na počátku 17. století již jen bývalého – hvozdu.

Proč se stali přísedícími soudu právě lovci ze Stříbrnic? Nejspíše proto, že v době založení soudu – tedy v době vzniku hradu – byli již k dispozici, tj. seděli na svých gruntech v této vsi, jež se poprvé připomíná ve známé listině Jindřicha Zdíka nyní datované do roku 1141.⁶⁶ Zcela konkrétně se stříbrničtí lovci objevují v listině vydané 24. dubna 1333 Bernardem a Albertem z Cimburka, Výškem z Vlachovic, Ješkem Mlačem, Adamem Černým a bratřími Protivojem a Slaviborem z Buchlovic.⁶⁷ Tehdy totiž klášterní konvrši zřejmě v rámci jednoho ze sporů o užitek lesa zabili tři muže ze Stříbrnic, Bohuňka, Přibyslava a Vaňka, a jejich příbuzní, stříbrničtí lovci Ondřej a Hocko společně s vdovami a sirotky (*forestarios videlicet Andream et Hockonem cum pueris et mulieribus predictorum interfectorum necnon amicos eorundem in Strsibirnik*), žádali po klášteře finanční zadostiučení. Za zprostředkování jmenovaných šlechticů z okolí klášter na smír i finanční náhradu přistoupil. Pozůstali měli do-

(63) VERBÍK, A.: *Černé knihy*, s. 15: „Pod správu loveckého práva spadal vedle zeměpanského majetku také církevní majetek, poněvadž panovník vykonával ve starší době nad tímto majetkem ochranu či ‚opravu‘.“ HURT, R. a kol.: *Kyjevsko*, s. 84: „Pravomoc buchlovského soudu, který k starému svému označení soudu loveckého přibírá i název landrechtu (správně landgerichtu – pozn.aut.), se vztahovala především na okolní církevní statky, na nich zeměpán měl opravu neboli popravu.“ Připomeňme jen, že oprava (vztah zakladatele, jeho dědice nebo pověřence k církevní instituci) nemá s popravou (policejním a soudním stíháním zločinců) nic společného.

(64) CDM VII, č. 196.

(65) ZAORAL, P.: „Lovecké čili krevní právo“, s. 133–134.

(66) CDB I, č. 115: *He ville ad Spittigneuensem ecclesiam pertinent: ... Zrebrniceh ...*

(67) CDM VI, č. 455; srov. HURT, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera*, s. 92–93.

stat celkem 35 hřiven grošů ve dvou termínech, dalších pět hřiven měl klášter vydat na zvelebení svých staveb a v šesti dalších klášterech svého řádu měl zprostředkovat zemřelým konfraternitu. Zakrátko po tomto incidentu – 29. srpna 1334 – následovala již uvedená listina markraběte Karla o klášterním právu těžit pro svoji potřebu dřevo v zeměpanských lesích.⁶⁸ Tato listina byla podle narace vydána právě proto, že buchlovský purkrabí a jeho lesníci se dostávali do tuhých sporů s klášteřem.

Naprosto bohužel chybějí zprávy o lovcích i činnosti soudu a jeho vývoji ve 2. polovině 14. a po celé 15. století, pomíneme-li zprávu o stříbrnických a lubenských lovcích a jejich starostech, kteří měli z pověření pánů buchlovského i napajedelského panství bratří Václava Šturma a Diviše ze Zahrádky vyměřit štěpnice, jež chtěli Napajedelští vysazovat za pravým břehem Moravy na buchlovském panství.⁶⁹ Buchlov zůstává zřejmě po zbytek 14. století zeměpanským, roku 1398 zde byl purkrabím Hartman ze Stříteže.⁷⁰ Někdy nedlouho po tomto datu však markrabě Jošt zastavil hrad s panstvím Hanuši a Jindřichovi z Lichtenštejna, kteří se zde připomínají v půhonech k rokům 1406, 1407 a 1414.⁷¹ Král Zikmund pak 6. února 1422 potvrdil bratřím Hartneidu, Jiřímu, Janovi a Kryštofovi i jejich synovci Oldřichovi alodní držbu Podivína se solními cly v okolí jako odměnu za to, že mu pomáhali v boji proti husitům a zároveň vrátili zastavený hrad Buchlov.⁷² Zbytek 15. století pak již stojí ve znamení zástav.

Podstatné ovšem je, že v procesu loveckého soudu na Buchlově se udrželo nezvykle dlouho zemské právo, a i když s účastí dvou radních z Uherského Hradiště, kteří se zúčastňovali zasedání snad od počátku 16. století, docházelo k prosazování norem práva městského (v případě Hra-

(68) Srov. pozn. 7.

(69) MZA Brno, G 1, č. 9196 (Napajedla, 14. května 1489): ... a ty štěpnice sou vyměřeny z rozházání našeho ze starostů lubenským Pavlem a lovci lubenskými a ze starostů stříbrnickým a lovci stříbrnickými, fojtem a konšelý napajedelskými ... ; srov. VERBÍK, A.: Černé knihy, s. 13. Podle Z. POKLUDY: *Hrad Buchlov*, s. 63–65, však byl v letech 1484–1495 zástavním pánem Buchlova Ctibor Tovačovský z Cimburka a jeho synovec Adam. Bratři Svojšově ze Zahrádky měli panství držet až v letech 1498–1517, sami Václav se Divišem ovšem až někdy od roku 1510/1511. Buď jde o špatné datum listiny nebo dosud neznámou peripetii v zástavních držbách.

(70) CDM XV, č. 379.

(71) KP I, s. 243; KP II, s. 54, 429. K zástavním držbám Buchlova viz POKLUDA, Z.: *Hrad Buchlov*, s. 55–73.

(72) SEDLAČEK, August: *Zbytky register králův českých a římských z let 1361–1480*. Historický archiv 39. Praha 1915, s. 166, č. 1190; ZEMEK, Metoděj - TUREK, Adolf: *Regesta listin z lichtenštejnského archivu ve Vaduzu z let 1173–1526*. SAP 33, 1983, s. 252, č. 310.

diště vpodstatě brněnského),⁷³ zůstaly v řízení před loveckým soudem mnohé archaické prvky práva zemského.⁷⁴ V zásadě lze říci, že lovecký soud na Buchlově je poslední živou aplikací prvků zemského práva v trestním procesu u „poddanských“ hrdelních soudů na Moravě.

Po roce 1340 zprávy o nějakém úřadu nejvyššího lovčího na Moravě mizejí. Nelze pochybovat, že na dvorech lucemburských markrabat byl zaveden úřad dvorského lovčího, jak dokazují připomínky lovčího Pecolta v letech 1402–1411.⁷⁵ S rozpadem panovnického lesního regálu a razantním úbytkem zeměpanských lesů v pozdním středověku se již úřad zemského lovčího či lovčích, jak jej znala starší doba, stal zbytečným. Přesto lze bez nadsázky říci, že ve starém přemyslovském státě představovali lovčí všech druhů velice důležitou a ceněnou skupinu v rámci zeměpanského aparátu. Relikt těchto starých časů pak lze spatřovat v přežívání částečně privilegované lovecké vesnice Stříbrnic a účasti dvanácti tamních lovců na zasedáních hrdelního soudu na hradě Buchlově.

Na závěr se přenesme do zvláštního světa středověkých kronik i jejich nevlastních sester, legend. V kronice Přibíka Pulkavy z Radenína se objeví motiv, jak syn a nástupce moravského krále Svatopluka vzkázal arcibiskupu Metodějovi, aby počkal s velkou mší do jeho návratu z lovu. Ten lov se podle staročeské verze kroniky měl odbyvat „blízko podle Velehrada v jednom lesě, jemuž Křěčín říekají“.⁷⁶ Když však pohlédneme do latinské verze, zjistíme, že v té stojí „volens venari prope civitatem Welegradensem in silva, que Greczen vocatur“.⁷⁷ Mladý panovník – odhlédneme od nelogičnosti příběhu – měl lovit v lese Greczen. To neznamená nic víc a nic míň, než že kronikář Pulkava znal královský lovecký hvozď a znal nedaleký velehradský klášter. Znal také tradici a možná i místo vzdálené

(73) V urbáři z roku 1720 podle Prokopa ZAORALA: „*Lovecké čili krevní právo*“, s. 137, stojí, že při hlasování loveckého soudu – „to vše podle práv městských sousedi se řídití mají“, kdežto Antonín VERBÍK: *Černé knihy*, s. 275, čte místo tak, že lze připustit ještě širší výklad: „A to vše podle práv městských soudí a se řídití mají“.

(74) Srov. *Černé knihy práva loveckého*, s. 13–15; *Uherské Hradiště*. Vyd. A. Verbík a M. Zemek. Brno 1981, s. 111–112, 221.

(75) Roku 1402 se připomíná „her Pecolt, des alden margraff (tedy markraběte Jošta – pozn. aut.) jeger“ v jedné z účetních knih českomoravské bailie řádu německých rytířů (HEMMERLE, Josef: *Die Deutschordens-Ballei Böhmen in ihren Rechnungsbüchern 1382–1411*. Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens 22. Bonn 1967, s. 101, č. 218) a roku 1411 povolil král Václav IV. Joštu Hechtovi z Rosic, aby vyplatil Omice a Bukovany „od Pacolda, lovce jeho“ (AČ 7, s. 591). Srov. BALETKA, Tomáš: *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411)*. SAP 46, 1996, s. 301–302.

(76) FRB V, s. 221.

(77) Tamtéž, s. 16.

pár kilometrů od Velehradu a Starého Města vzdušnou čarou, byť o něm nepsal, místo, jež se již na počátku 13. století nazývalo Králův stól. Místo na úpatí starého loveckého hvozdu, na dohled od míst, kde vyrostly nejstarší kostely ...

* * *

V průběhu 13. století význam lovčích bezesporu klesá. Ještě ve 12. století stáli lovčí v zeměpanském aparátu mnohem výše, a to nejen pro samu skutečnost, že v období před velkou kolonizací bylo více lesů i zvěře, ale především proto, že lovčí hráli důležitou roli i ve shromažďování jistého druhu mýt, kterému se v Čechách říkalo „cestné“ a na Moravě nepochybně „lovčí“ a platilo se ze zboží určeného pro trh a převáženého zeměpanskými lesy.⁷⁸ Lovčí stáli tehdy v jedné řadě s dalšími úředníky, kteří měli význam z hlediska ekonomického chodu státu, především komorníky, jejichž rukama procházely soudní pokuty, kastelány a vilíky, kteří spravovali panovníkovi bezprostředně podřízené statky. Jak probíhala ve 13. století restrukturalizace zeměpanské správy a jejího aparátu, tak klesal význam lovčích. Výrazně se zmenšuje plocha královských lesů a zeměpanský regál se v podstatě rozpadá, církevní ústavy získávají od panovníka imunity, mj. také od dávky zvané „lovčí“, povinnosti poskytovat nocleh a výživu lesníkům, psododům i psům, vláčet tenata či odvádět za to reluici.⁷⁹ Královští úředníci a lesníci svádějí s novými majiteli obvykle marný boj, jak dokazuje případ, o němž hovoří listina biskupa Bruna z 29. listopadu 1267.⁸⁰ Dozvídáme se, že Přemysl Otakar (II.) v době, kdy byl v chlapeckém věku moravským markrabětem, tj. 1247, nechal svým provinciálem (vilíkem, provinciálním rychtářem) a lovčími

(78) CDB II, č. 387 (Praha, 3. ledna 1221): *theloneum, quod ceztne dicitur*; dále srov. pozn 50; CDM V, č. 2 (s nesprávným datem) a tamtéž, Suppl. č. 87, se správným datem 5. května 1288: *quia et emptores et venditores rerum quarumcunque in predicto foro Nouosedlicz a solutionibus quibuslibet juris Lowche*; CDM V, č. 276 (Brno, 30. května 1288): *a iure forestarie, quod wlgariter lowzche nuncupatur*; LECHNER, K.: *Die ältesten Belehnungs- und Lehensgerichtsbücher des Bisthums Olmütz*. Brünn 1902, s. 128-129 (1465): *Theoloneum forense Wlgariter lowczy*; srov. JAN, L.: *Slavkov u Brna ve 13. století a vznik komendy řádu německých rytířů*. ČMM 107, 1988, s. 271-272; TÝŽ: *Ivanovice na Hané, Orlovice a johaniitský řád*. (Příspěvek k poznání struktury a ekonomiky rytířských duchovních řádů do konce 15. století.) ČMM 111, 1992, s. 219. „Lovčí“ rozhodně nebylo poplatkem za sbírání dřeva v zeměpanských lesích, jak se domníval J. HEMMERLE: *Die Deutschordens-Ballei Böhmen in ihren Rechnungsbüchern 1382-1411*. Quellen und Studien zur Geschichte des deutschen Ordens 22, Bonn - Bad Godesberg 1967, s. 17 (für das Einsammeln von Klaubholz in den landesherrlichen Wäldern).

(79) Např. CDB II, č. 213, 321; CDB III-1, č. 73; CDB IV-1, č. 10, 188; CDB V-1, č. 366 atd.

(80) CDB V-2, č. 526. Srov. KOUŘIL, P. - PRIX, D. - WIHODA, M.: *Hrady českého Slezska*, s. 429-430.

(*venatores terre*) obsadit jakýsi les a vesnice u Osoblahy, jejichž držitelem byl předtím olomoucký biskup Robert. Pak daroval les jistému Ondřejovi. V době povstání Přemysla proti otci králi Václavovi (1248–1249)⁸¹ se však celého újezdu ujal biskup Bruno a ten pak obhájil jeho držbu, byť za cenu vyplacení odstupného Ondřejovi, i v následujících letech. V samotném lese bylo původně vysazeno sedm vsí a dalších devět nechal založit biskup. Zde jde o názornou ukázkou, jak se lesní plocha proměňovala na kulturní krajinu. Lovčí se pak ze zeměpanských úředníků s mnohostrannou činností proměnili ve skutečné ochránce zbytkových panovnických hvozdů a zvíře v nich. Úřad nejvyššího lovčího, o němž se sporadicky naleznou zprávy, získává spíše charakter čestného dvorského úřadu, podobně jako i v jiných zemích vrcholně středověké Evropy.

(81) Srov. J. PEKAŘ: *O povstání královice Přemysla proti králi Václavovi I.*, Praha 1941; J. ŠILHAN: *Cisterciácké datování a vzpoura markraběte Přemysla mladšího. (Antiithese II).* VVM 23, 1971, s. 322–334; J. ŽEMLIČKA: *Odboj královice Přemysla v letech 1248–1249 a jeho sociální zázemí.* ČsČH 33, 1985, s. 564–586.